

Koncepce výkladu podaná v pracích Marxe a Engelse svou životaschopnost neztratila (i když jazyk originálu se už v ledačems současném vyjadřování vzdálil). Marxisticky orientovaná jazykověda je právě proto kontinuem, kterému nehrozí období lingvistické skepse, do něhož vyústilo snažení i velkých filozofů (J. A. Komenský) a filologů minulosti.

Eva Uhrová - František Uher

¹ Viz zprávu o jeho knížce níže. K širším souvislostem s vydáním práce srov. *O marxistickou jazykovědu*, Bratislava 1974, s. 256.

² Srov. rec. dílo, s. 585.

³ Některé mezery (zejména ozřejmující vztah klasiků k studiu slovanských jazyků) shledává J. Petr v recenzi výboru, uveřejněné v *Slově a slovesnosti* 37, 1976, č. 3, s. 246.

Jan Petr: *Klasikové marxismu-leninismu o jazyce*. Praha, Svoboda, 1977, 367 s.

Význam nové české antologie z děl klasiků marxismu-leninismu o jazyce subsumuje všechny kladné atributy, které mají tyto antologie obecné a které jsme uvedli výše ve zprávě o německé antologii *Über Sprache, Stil und Übersetzung*.

Na rozdíl od německého výboru se však na počátku knihy setkáváme s obsáhlou studií zpracovatele, dále je zde kromě Marxova a Engelsova díla také výběr z prací Leninových a konečně stojí v kontrastu k německé antologii i způsob organizace českého výběru. Petrův výbor je úžeji diferencován podle stěžejních filozofických a lingvistických aspektů jazyka. Snaha o nastínění kompletní vývojové linie marxisticko-leninského nazírání na jazyk (až k dnešku) si vyžádala, aby byla připomenuta také doba související s deformací materialistického výkladu zákonitostí jazyka a jeho pohybu (*marrismus*) i její překonávání do jisté míry spjaté se statemi J. V. Stalina.

Novost Petrova přístupu se ovšem nevyčerpává na první pohled zřejmými odlišnostmi od dřívějších výborů. Vnitřně spočívá ve snaze zasadit vybraný soubor do kontextu současné odborné literatury tak, aby se mohl stát oporou při střetávání marxistické a nemarxistické koncepce jazyka a jeho funkcí. Petr podtrhuje ve své studii skutečnost, že učení klasiků o jazyce je jedním z opěrných bodů marxisticko-leninské teorie vůbec, na druhé straně pak je samo touto teorií vytvářeno a neustále obohacováno. Z toho vyplývá neobyčejná závažnost správné interpretace myšlenek klasiků, a to zejména v těch uzlových bodech, kde jsou nejvíce vystaveny konformitě. V tom smyslu se v úvodní studii staví Marxovo, Engelsovo a Leninovo učení o jazyce do kontrastu k protikladným teoriím v celé dobové šffi, tj. od období *humboldtovského relativismu* až po neopozitivistický *znakový fetišismus*.

Proto ze 17 tematických oddílů, do nichž jsou seřazeny texty a úryvky z děl klasiků marxismu-leninismu v 2. části knihy, se nejvíce vyzdvihují v úvodní části ty, které obsahují složité problémy materiální povahy jazyka, vztahu jazyka a myšlení, řeči jako praktického vědomí, netřídního charakteru jazyka (ale sociálně třídní diferenciaci některých jazykových složek), interindividuálnosti jazyka (např. proti psychologické koncepci *vnitřní jazykové formy*), určení vlivu jazyka na pohyb společnosti (proti zveličování úlohy jazyka některými *sémantickými školami*). Do středu pozornosti čtenáře antologie se dostávají i stále slabě rozvíjená východiska, která pro objasnění některých složitostí jazyka zůstávali klasikové svými pracemi (*pojem-slovo-skutečnost; systém a struktura; jazykové universálie a rovnocennost komunikativní hodnoty jazyků, vztah obecného a konkrétního, teorie a praxe v jazyce* - srov. Leninovu kritiku *fyzikálního idealismu*). Jistým kritériem materialistického fundamentu výkladu jazyka je - jak to naznačuje také Petrova pozornost k tomu - *znaková teorie jazyka*. Leninovo odmítnutí *znakové teorie poznání* (zobrazení je něco zcela jiného než symbol, *konvenční znak...*, *Spisy* 14, s. 248-249) neznamená jeho negativní postoj k jazykovému znaku. *Leninská teorie odrazu*, vylučující idealistickou koncepci konvenčnosti i významové složky jazykového znaku, může vést naopak k objektivnímu výkladu znakové povahy jazyka, výkladu, který by odhalil konfužnost rozmanitých interpretací myšlenek hlasatelů znakovosti, např. *de Saussura*.

Je zřejmé, že nová antologie z prací klasiků marxismu-leninismu o jazyce není jen pečlivě vypreparovaným výběrem textů, ani jen aktuálním uspokojením naléhavé potřeby. Má vyvolat tvořivé rozvíjení myšlenek klasiků v metodologicky nejsvìzelnějších úsecích vědy o jazyce, má rozšířit ambice současné marxisticky orientované jazykovědy v soustavě složek dialektickomaterialistické teorie.

Eva Uhrová - František Uher

Teoria a rzeczywistość. Warszawa—Poznań, Państwowe wydawnictwo naukowe, 1976, 320 s.

Recenzovaný sborník, vydaný v edici Poznańskie studia z filozofie nauki, je zaměřen monotematicky, práce v něm obsažené se zabývají problémy spojenými s předpoklady a strukturou vědeckých teorií. Sborník je rozdělen do čtyř částí podle zaměření jednotlivých článků.

V první části („Zalozenia teorii naukowej“) jsou probrány některé z předpokladů, na jejichž bázi jsou budovány teorie v empirických vědách. V prvním článku (M. Bunge: *Znaczenie w nauce*) se autor zabývá sémantickými předpoklady, které je třeba přijmout při budování vědeckých teorií. Je zde uvedena teorie jazyka, která jednak zavádí řád do sémantických relací teoretických pojmů a tvrzení, jednak poskytuje základnu pro stanovení principu rozvoje pojmového aparátu a systémů tvrzení ve vědě. Další dva články se týkají jazyka matematiky. A. Zinoviev v (*Geometria empiryczna*) buduje systém empirické geometrie způsobem založeným na metodách empirických věd a T. Nadel-Turoński (*Metafory matematyczne w teoriach fizycznych*) se zabývá metodologickými vlastnostmi kvazideduktivních teorií a výskytem systémů tohoto druhu ve fyzice.

V článcích ostatních částí sborníku se uplatňuje jednotný pohled na vztah teorie a skutečnosti, nacházející výraz v určitém chápání struktury vědecké teorie. Vychází se zde z předpokladu, že struktura vědecké teorie je určena ontologickou strukturou zkoumané oblasti skutečnosti. To odpovídá dialektické zásadě jednoty myšlení a bytí, v souladu s níž jsou poznávací vlastnosti lidského myšlení odrazem ontologických vlastností vnější skutečnosti. Ve shodě s tím se vykládá struktura poznávacích útvarů a zásady jejich vývoje s ohledem na ontologickou strukturu světa a zásady jeho vývoje obsažené v objektivní dialektice.

V důsledné aplikaci to znamená, že ne každá složka zkoumané oblasti skutečnosti je stejně důležitá (rozdílení faktorů na hlavní a vedlejší), a tedy ani každé tvrzení odpovídajícího teoretického systému není stejně důležité. Tvrzení vyjadřující závislost zkoumané veličiny na hlavních faktorech jsou považována za zákony. Tyto zákony mají charakter idealizačních tvrzení (abstrahujeme od okolností považovaných za vedlejší).

Odtud plyne metodologická zásada idealizace a konkretizace — postačující podmínkou objasnění jevů je stanovení idealizačních zákonů pro tyto jevy a následná konkretizace těchto zákonů, tj. zrušení idealizačních předpokladů a zohlednění změn vyplývajících z příslušných vedlejších faktorů (nutnou podmínkou je stanovení idealizačních zákonů). V této koncepci má vědecká teorie hierarchickou strukturu — sestává z hlavního modelu (množiny výchozích zákonů) a dalších modelů odvozených (obsahujících konkretizace těch zákonů).

Této koncepci vědecké teorie je užito ve druhé části sborníku („Idealizacyjna koncepcja teorii: zastosowania“) k vyvození některých důsledků týkajících se jednotlivých metodologických problémů. K. Lastowski (*Konstrukcja praw idealizacyjnych w biologii*) poukazuje na potřebu odlišit dvě verze pravidla idealizace — silnou, užitou např. ve fyzice a slabou, realizovanou v genetice. Se zmíněnou koncepcí vědecké teorie souvisí koncepcí výkladu pomocí idealizací a konkretizací, které užívá J. Topolski (*O rodzajach wyjaśniania historycznego*) při návrhu jisté hierarchizace metod výkladu v historických vědách. J. Burbelka (*O engelowskiej teorii rozwoju rodziny. Próba reinterpretacji*) navrhuje rekonstrukci Engelsovy teorie vývoje rodiny, kterou považuje za zvláštní druh idealizační teorie (idealizační teorie adaptačního charakteru).

Ve třetí části sborníku („Idealizacyjna koncepcja teorii: rozwinięcia“) se vychází z toho, že použitá koncepcí vědecké teorie je sama idealizační teorií, tj. staví na